

הרב חנן פורת ז"ל

אתם ידי!

"תְּבִיאָמוּ וְתִטְעֶמוּ בְּהַר נְחֻלְתְּךָ, מְכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַּת ה', מְקַדֵּשׁ ה' כּוֹנְנוּ יְדִיד. ה' יְמַלֹּךְ לְעוֹלָם וָעֶד!" (שמות ט"ו, יז-יח).

פסוקים אלה, החותמים את 'שירת הים', נושאים אותנו הרחק וגבוה מעבר למקום ולזמן אשר בו נאמרה השירה, אל עבר חזון הגאולה השלמה, לעת גילוי מלכות ה' לנצח, בעולם כולו: "ה' יְמַלֹּךְ לְעוֹלָם וָעֶד!"

יש לשים לב לעובדה שהביטויים "מְכוֹן", "מְקַדֵּשׁ" ו"מְלוּכָה" מופיעים כאן לראשונה במקרא, וחושפים לפנינו עולם נסתר של מושגים שלא היינו מודעים להם עד כה.

בחתימת שירת הים גנוזים אפוא היסודות והשורשים לכל תורת הגאולה אשר הסתעפה והתרחבה במרוצת הדורות, בחזון הנביאים ובדברי חכמים והוגים. שומה עלינו להעמיק בפסוקים אלה כדי להאיר את חזון הגאולה מתוך פשוטו של מקרא, ובשורות הבאות ננסה לדלות כמה נטפי אור מ'מעייני הישועה' השוטפים וגואים בשירת הים.

חמישה שלבים במהלך הגאולה

בפסוקים החותמים את השירה נפרש לפנינו תהליך הדרגתי בן חמישה שלבים, כלהלן:

שלב ראשון: "תְּבִיאָמוּ" – כניסת עם ישראל לארצו.

שלב שני: "וְתִטְעֶמוּ בְּהַר נְחֻלְתְּךָ" – ההתיישבות בארץ וההשתרשות בה (יש לפרש כי 'הר נחלת ה'" הריהו ארץ ישראל כולה, וכך מתאר גם משורר תהלים את הביאה אל הארץ: "וַיָּבִיאֵם אֶל גְּבוּל קְדִשׁוֹ, הַר זֶה קִנְיַתָּהּ יְמִינוּ. ... וַיִּפְּלֵם בְּחֶבֶל נְחֻלָּה, וַיִּשְׁכֵּן בְּאֶהְלֵיהֶם שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל"; ע"ח, נד-נה).

שלב שלישי: "מְכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַּת ה'" – איתור מדויק של "המקום אשר יבחר ה' אֶל-לְהֵיכָם בּוֹ, לְשִׁכְּן שְׁמוֹ שָׁם" (דברים י"ב, יא).

שלב רביעי: "מְקַדֵּשׁ ה' כּוֹנְנוּ יְדִיד" – הקמת בית המקדש בפועל, במקום אשר איווה ה' למושב לו.

שלב חמישי: "ה' מְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד" – היינו מלכות ה' אשר תיגלה מן המקדש, תקרין ממנו וחוצה, ותאיר לתבל ומלואה.

אמנם המשמעות הפשוטה של הביטוי "לְעוֹלָם וָעֶד" הריהי 'לְעֶד', עד עולם, אך אפשר שמשמעותו הנסתרת היא שהעולם עצמו יהיה עֵד לְמַלְכוּת ה' המפעמת בו, והוא יעיד בעצם הווייתו כי "ה' בְּשָׁמַיִם הַכִּיָּן כָּסָאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בְּכָל מְשָׁלָה" (תהלים ק"ג ט); ועל דרך זו פירש כאן הרשב"ם, שתיוודע מלכותו של הקב"ה בכל המלכויות. בדומה לזה נאמר במזמור פ"ט בתהלים על השמים והירח המעידים על מלכות בית דוד, אשר היא כשרביט למלכות ה': "זָרְעוּ לְעוֹלָם יְהִי וְכָסָאוֹ כְּשֶׁמֶשׁ נִגְדִי. כִּי־רַח יִכּוֹן עוֹלָם, וְעֵד בְּשַׁחַק נִאֲמָן סֵלָה" (פסוקים ל"ז-ל"ח).

שתי פנים אפוא לגאולה – גאולה לאומית וגאולה אוניברסלית. היעד העליון הוא הגאולה האוניברסלית, "ה' יְמַלֹּךְ לְעוֹלָם וָעֶד", אך הדרך אליה עוברת דרך גאולתו הלאומית של עם ישראל העולה לארצו, מעמיק בה שורשים ובונה את בית מקדשו.

כי ללא הגאולה הלאומית לא תתאפשר אחיזה במציאות לגאולה האוניברסלית. על כן, רק כאשר תקום ראשית נבואת ישעיהו, ש"נִכּוֹן יְהִי הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים, וְנִישָׂא מִגְבְּעוֹת, וְנִהְרֹוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם. וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים, וְאָמְרוּ: לָכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה', אֶל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, וְיִזְרְנוּ מִדְּרָכָיו, וְנִלְכֶה בְּאוֹרְחוֹתָיו, כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה, וְדָבַר ה' מִירוּשָׁלַיִם" (ב', ב-ג) – או אז, ורק אז, יקוים גם ההמשך: "וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם, וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים, וְכָתַתוּ חֲרָבוֹתָם לְאֵתִים, וְחִנִּיתוּתֵיהֶם לְמִזְמֹרוֹת, לֹא יִשָּׂא גוֹי אֶל גּוֹי חֲרָב, וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה" (פסוק ד').

מי יבנה את המקדש?

ואולם, ניצבת לפנינו עדיין שאלה נכבדה: מיהו האחראי למימוש התהליך, ובידי מי מופקד בניין בית המקדש?

הקורא במבט ראשון את הכתוב "מְקַדֵּשׁ ה' פּוֹנְנוּ יְדִיד", סבור לפי תומו שריבונו-של-עולם יבנה בעצמו את בית המקדש, ואנו נשב ונחזה בפלא כצופים מן הצד.

ואכן, במסכת ראש השנה (ל ע"א) ובמסכת סוכה (מא ע"א) מציירת הגמרא אפשרות שבית המקדש ייבנה בעיצומו של יום-טוב ראשון של חג הפסח, או במוצאי היום הזה. שואל רש"י על כך: והרי הלכה פסוקה היא במסכת שבועות (טז ע"ב) שאין בונים את בית המקדש לא ביום-טוב ולא בלילה? ותשובתו היא: "הני מילי [= הדברים אמורים ב]בניין בידי אדם, אבל בניין העתיד לבוא – בידי שמים הוא". ובמסכת סוכה

אתם יְדִי!

מרחיב רש"י אף יותר וכותב כי "מקדש העתיד שאנו מצפין, בנוי ומשוכלל הוא ייגלה ויבוא משמים, שנאמר: 'מקדש ה' כוננו יְדִי'".

אך באמת יש לתמוה על דבריו אלה של רש"י, שהרי אם הפסוק בשירת הים קובע שבית המקדש ייבנה בידי שמים, כיצד ביקש דוד לבנות את המקדש במו ידיו, וכיצד בנאו בפועל שלמה בנו, ולא המתין עד שיירד בנוי ומשוכלל משמים? זאת ועוד: כיצד בנו שְׂבִי ציון – כשעלו מן הגולה – את הבית השני, ולא חששו לדברי הכתוב: "מקדש ה' כוננו יְדִי"?

אלא ודאי יש לומר שדוד ושלמה, יהושע וזרובבל, ראו את עצמם כשלוחיו של מקום הפועלים בפקודתו לקיום מצות "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ" (שמות כ"ה, ח) – כפסק הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (פ"א ה"א) שמצות-עשה היא זו – מצווה תקפה ועומדת לעולמי עולמים, ככל המצוות המוטלות על ישראל לקיימן בפועל.

יד ארוכה

ואם תשאלו: כיצד פירשו אפוא מלכים ומנהיגים אלה את הכתוב "מקדש ה' כוננו יְדִי"? – דבר זה מבהירה לנו הגמרא במסכת כתובות (ה ע"א) בדבריו של בר קפרא: "גדולים מעשי צדיקים יותר ממעשה שמים-וארץ. דאילו במעשה שמים-וארץ כתיב: 'אֶף יְדֵי יְסֻדָּה אֶרֶץ וְיָמִינֵי טַפְחָה שָׁמַיִם' (ישעיה מ"ח, יג) – [שביד אחת העמיד הקב"ה ארץ ושמים] – ואילו במעשה ידיהם של צדיקים כתיב: 'מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ ה', מקדש ה' כוננו יְדִי' [= שהמקדש נבנה בשתי ידיים]."

שני דברים גדולים מאיר לנו בר קפרא בדרשתו זו. הדבר האחד, שהצדיקים הם אשר יבנו את בית המקדש במו ידיהם, וכדברי רש"י שם: "שמעשה שלהם קרוי מעשה ידיו של הקדוש ברוך הוא". והדבר השני – שמעשה בניין המקדש גדול ממעשה שמים וארץ, לפי ששמים וארץ נעשו בידיים נפרדות אשר פעלו כל אחת בפני עצמה, ואילו בעת בניין המקדש מתלכדות שתי הידיים יחדיו, וכך **נושקים שמים וארץ**. כי השראת השכינה הריהי בוודאי 'מעשה שמים', אלא שהיא שורה ויורדת אל תוך הבניין, מעשה אדם – אשר לו ניתנה הארץ, והוא חצב מסלעיה את אבני הבית – וכך מתברר שוב כי המקדש הוא **מקום המפגש בין אֱ-לֹהִים ואדם**, ובו מתגלה כי 'אָמְנָם יֵשֵׁב אֱ-לֹהִים עַל הָאָרֶץ'.

ומכל מקום, נמצאנו למדים כי הצדיקים – בוני המקדש – הם שלוחיו של מקום והם הם ידיו, כדרך שהשליח נקרא "ידו הארוכה" של המשלח (וראה זאת בפרק הרביעי של מסכת גטין).

ואכן, ראש הפסוק מעיד על סופו, ובמבט על הפסוק כולו אנו למדים שזהו פשוטו של מקרא. שהרי תחילה אומר הכתוב "תְּבִיאֲמוּ וְתִטְעֲמוּ בְּהַר נְחֻלְתְּךָ", ובוודאי לא יעלה על הדעת שישבו ישראל על חוף ים סוף באפס מעשה, ויצפו שענני הכבוד יישאום אל ארץ ישראל וייטעו אותם בתוכה. אלא, כדרך שהלכו במו רגליהם – וראו את עצמם כשלוחיו של מקום לעלות אל הארץ ולהשתרש בה, כי הוא הנותן להם כוח לעשות חיל – כך גם ידעו, 'למעלה בקודש', כי שלוחי ה' וידיו הַמָּה לבנות את מקדשו במו ידיהם.

אשר-על-כן, הנה פונים אנו אל ה' יתברך – ותפילתנו כדברים האלה: מֶה גָּדְלוֹ מַעֲשֵׂיךָ ה', מְאוֹד עֲמָקוֹ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ / לשתף את בניך במעשה ידיך / לומר להם: בְּנֵי חַבִּיבִי, רְעֵי וִידִידֵי / בואו ובנו את ביתי, כי אתם, אתם יְדֵי!